

N:o 97.

Uppläst och godkänd hos Första Kammaren den 10 maj 1904.
— — — — Andra Kammaren den 10 — —

Riksdagens skrifvelse till Konungen, i anledning af väckta motioner angående ändringar i gällande vattenrättslagstiftning.

(Lagutskottets utlåtande n:o 46.)

Till Konungen.

Vid innevarande Riksdag hafva enskilda motionärer väckt förslag om ändringar i gällande vattenrättslagstiftning, hufvudsakligen åsyftande möjliggörande af vattenkraftens användning för industriella ändamål i större utsträckning, än nu medgifves. En af motionärerna har för sådant ändamål förordat allmän revision af förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund och därmed i samband stående författningar.

Riksdagen delar den i motionerna framhållna uppfattningen om den stora vikt för samhället i dess helhet, som hvilar därå, att de rika kraftkällor, våra vattenfall erbjuda, blifva för industrien tillgängliga i den mån hänsyn till andra intressen skäligen kan anses medgifva. Med den storartade utveckling, elektrotekniken i våra dagar vunnit, och med de ökade möjligheter, som äfven i öfrigt uppstått att för industriella ändamål använda vattenkraft, har frågan om vattenfallens tillgodogörande fått en

förut knappast anad betydelse, och det är därför ur nationalekonomisk synpunkt en högeligen viktig angelägenhet att tillse, att ej lagstiftningen lägger onödiga hinder emot vattenfallens ändamålsenliga utnyttjande.

Hvad 1880 års förordning om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund i detta hänseende vidkommer, har emot densamma i främsta rummet riktats den anmärkningen, att bestämmelserna angående kungsådra innebära en alltför stor inskränkning i den fria förfoganderätten öfver vattenkraften och medföra oskäligt stora svårigheter för vattenkraftens rationella användning i industriens tjänst. Såsom medel att undanröjda denna brist i lagstiftningen har i första hand föreslagits, att alla bestämmelser om kungsådra skulle ur lagstiftningen utgå och ersättas med föreskrifter om skyldighet att vid vattenverksanläggningar i hvarje särskildt fall undersöka, huruvida och under hvilka villkor, med hänsyn till de intressen, kungsådran varit afsedd att skydda, vattendrag kunde få öfverbyggas.

En så vidtgående förändring af gällande lagstiftning kan Riksdagen ej anse lämplig. Oafsedt huruvida bestämmelserna om kungsådra grunda någon själfständig äganderätt för staten till den i kungsådran framrinnande vattenmängden eller äro att anse allenast såsom inskränkningar i strandägarnes rätt att förfoga öfver vattnet, komme en dylik förändring faktiskt att innebära en ökning af strandägarnes vattenrätt, utan att därigenom i och för sig bereddes ökad garanti, att vattenkraften komme att mera eller bättre än nu kan ske tillgodogöras för industriella ändamål. Den omständigheten, att äganderätten till den i kungsådran framflytande vattenmängden undandrages de enskilda strandägarne, behöfver nämligen ej medföra, att vattnet i kungsådran ej kan komma att i industriens tjänst utnyttjas. Genom den förändring af 8 § i 1880 års förordning, som infördes genom lagen den 20 oktober 1899, har tvärtom uttryckligen fastslagits, att äfven kungsådran kan, efter Konungens tillstånd, få för vattenverksanläggning öfverbyggas. För möjliggörande af kungsådras användning för industriella ändamål är det således ej erforderligt, att staten till enskildes förmån afstår från sin af ålder stadgade rätt till kungsådra. Det torde ej heller kunna bestridas, att de intressen — jordbrukets, samfärdselns, flottningens och fiskets intressen — som kungsådran närmast afser att skydda, säkrare tillgodoses på grundvalen af kungsådrans bibehållande under statens herravälde än fallet skulle blifva därest strandägarne tillerkändes en låt vara begränsad äganderätt jämväl till kungsådrans vattenmängd. Särskildt fiskets intressen kräfva mycken varsamhet,

då det gäller utvidgning af rätten till vattenverksanläggningar. Dyliga anläggningar hafva nämligen visat sig medföra stor fara för fiskets bestånd, och detta förhållande har, jämte andra omständigheter, till och med föranledt 1902 års Riksdag att uti skrifvelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående särskilda åtgärder till fiskets främjande och upphjälpande.

Såsom ett andra alternativ till lösning af de med nuvarande bestämmelser angående kungsådra förenade olägenheter har föreslagits att, i fråga om strömfall, förändra reglerna angående kungsådras läge och storlek och i sådant afseende, i stället för den nu gällande föreskriften, enligt hvilken kungsådra framgår i det djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel af vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd, stadga, att kungsådra skall utgöra en tredjedel af den i strömfallet framrinnande vattenmängden. Hvad detta förslag angår, är Riksdagen ense med motionären därom, att det i fråga om strömfall är särskildt angeläget, att rätten till utnyttjande af vattenkraften icke af kungsådran begränsas i vidare mån än hänsyn till andra intressen påkallar, och Riksdagen delar motionärens uppfattning, att ett öppenstående af kungsådran till dess nu lagstadgade bredd, hvad åtskilliga strömfall beträffar, föranleder ett onyttigt förlösande af vattenkraft. Frågan, huruvida och på hvad sätt ändring af gällande lagbestämmelser må för undanröjande af detta missförhållande lämpligen åvägbringas, är emellertid ett mycket svårlöst spörsmål. Inom Riksdagen hafva ock gjort sig gällande skilda meningar härutinnan. Å ena sidan har framhållits, att redan nuvarande lagstiftning genom sitt medgifvande till kungsådras öfverbyggnad under vissa villkor innefattar en lämplig utväg att för industriella ändamål utnyttja den i kungsådran framflytande vattenmängden, i den mån sådant kan ske utan att träda andra intressen för nära; å andra sidan, bland dem, som ansett den rådande förefintliga möjligheten till kungsådras öfverbyggnad otillräcklig att under alla förhållanden förebygga förlösande af vattenkraften i strömfall, hafva skiljaktiga åsikter uttalats om lämpligaste sättet att reglera kungsådra i strömfall, i det somliga förordat att, såsom i finska lagen skett, med bibehållande af bestämmelsen om kungsådras framgående i djupaste vattnet, föreskrifva, att kungsådran i strömfall skulle utgöra en tredjedel af vattenkvantiteten, medan andra ansett lämpligast vara att utan närmare angifvande af kungsådrens läge fastställa dess storlek på sist omnämnda sätt. Riksdagen har i frågans nuvarande läge icke ansett sig böra ingå på närmare bedömande, hvilken af före-

nämnda åsikter kan anses innebära den riktigaste lösningen; Riksdagen vill allenast såsom sin uppfattning betona, att frågan om kungsådras läge och storlek utgör ett af de viktigaste spörsmålen inom den lukrativa vattenrättens område, som sålunda bör, då en allmän revision af hithörande lagstiftning ifrågakommer, underkastas sorgfällig undersökning och pröfning.

Såsom en annan erinran emot gällande vattenrättslagstiftning har framhållits den tidsutdräkt och de kostnader, som äro förenade med den nu lagstadgade proceduren för anläggning af vattenverk i kungsådra. Riksdagen är i denna del ense med motionären därom, att en förenkling härutinnan är af verkligt behof påkallad, och detta alldeles oafsedt hvilka bestämmelser angående kungsådras storlek och läge än gifvas. Efter Riksdagens förmenande skulle syftet kunna vinnas därigenom, att till ett enhetligt förfarande förenades de nu äfven till tiden skilda undersökningar, som dels af domstol, dels ock af administrativa myndigheter måste verkställas, därest fråga uppstår att för vattenverksanläggning öfverbygga kungsådra.

I nära samband med ordnande af förhållandena angående kungsådra står frågan om fördelning emellan strandägarne af rätten att tillgodogöra sig vattenkraften i ett vattendrag. Enligt hvad erfarenheten visat, är det förenadt med ofta öfverstigliga svårigheter att praktiskt tillämpa den nu lagstadgade regeln, enligt hvilken strandägare har rätt att tillgodogöra sig vattnet å sin egen grund, och särskildt är detta förhållandet i fråga om strömfall. Det föreligger alltså från denna synpunkt fullgiltig anledning att taga under undervägande, huruvida ej annan grund för fördelningen af vattenkraften strandägarne emellan lämpligen borde fastställas, och det kan i detta sammanhang erinras, att den finska rätten härutinnan stadgar, att strandägarne i strömfall äga hälften af den, oberäknadt kungsådra, i strömfallet framrinnande vattenmängd.

Hvad sedermera vidkommer ett i motionerna framställt förslag om lagbestämd skyldighet för vattenrättsägare i vattendrag att deltaga i kostnaden för reglering af vattentillgången därstädes, i den mån han af regeringen har nytta, finner Riksdagen syftet med nämnda förslag vara förtjänt af beaktande. En liknande princip med den af motionärerna sålunda förordade finnes uttryckt i 11 § af lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879. Enhvar, som af ett vattenafledningsföretag tillskyndas nytta för sin jord, är enligt berörda lag pliktig att, då någon intressent så fordrar, bidra till gäldande af kostnaderna för företaget, antingen så att han deltagar i detsamma eller ock genom

afstående af jord, som motsvarar den förbättring, hans fastighet genom vattenafledningen vunnit. På sådant sätt underlättas utförandet af vattenafledningsföretag, som öfverstiga den enskildes förmåga, utan att någon jordägare kan anses lida orätt genom det bidrag, som af honom utkräfvcs. Ett tillämpande af samma princip på den lukrativa vattenrätten och särskildt på de fall, som i nu föreliggande förslag afses, skulle leda till det resultat, att en strandägare, om och i den mån han hade en faktisk fördel af en reglering af vattentillgången i ett strömdrag, kunde åläggas att antingen deltaga i kostnaden för regleringen eller ock afstå från begagnandet af den ökade vattenkraft, som komme på hans lott. Om sålunda en strandägare, som icke deltagit i kostnaderna för en reglering, därefter ville begagna sig af den ökade vattenkraft, som för honom uppkommit, borde han vara skyldig att i mån af denna ökning ersätta kostnaderna för anläggningen. 1880 års förordning om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund har i fråga om dammbyggnad uppställt en sådan regel som den nu senast nämnda.

Att utsträcka de grundsatser, som sålunda kommit till uttryck beträffande vattenafledningsföretag och dammbyggnad, som uppföres för omedelbart tillgodogörande af vattenkraft, till att gälla äfven för byggnad eller anläggning, som afser en reglering af vattentillgången i och för ett bättre tillgodogörande af vattenkraften, synes Riksdagen icke behöfva möta några särskilda betänkligheter från principiell synpunkt. Praktiskt sedt äro emellertid förhållandena vid vattenreglering väsentligt olika emot dem, som uppstå vid vattenafledningsföretag och dammbyggnad i strömfall. Vid de senare företagens utförande låter det sig utan svårighet göra att bestämma och värdera den nytta anläggningen medför för jordägaren eller strandägaren och sålunda finna en tillförlitlig grund, efter hvilken denne, därest han vill begagna sig af företagens fördelar, bör i kostnaderna för detsamma taga del. Helt annorlunda ställer sig saken i fråga om vattenregleringsföretag. Den egentliga nyttan af dylika företag består i beredande åt de vattenverk, som därpå beröras, af en jämnare och mera konstant vattentillgång. Det säger sig själf, att det skall vara förenadt med synnerligen stora vanskligheter att i värde uppskatta den fördel, ett visst vattenverk har af en sådan reglering. En mängd omständigheter, som ej stå i samband med själfva regleringsföretaget, t. ex. vattenverkets storlek, tiden, under hvilken det med fördel kan hållas i gång, spela härvid in såsom medbestämmande faktorer. Med hänsyn till de stora svårigheter, som sålunda möta emot en tillförlitlig uppskattning af den nytta, ett vat-

tenverk har af ett regleringsföretag, skulle det efter Riksdagens uppfattning vara betänkligt att lägga en sådan uppskattning till norm för en vattenverksägares skyldighet att, emot sin vilja, deltaga i kostnaderna för ett regleringsföretag. Först om han vidtager positiva åtgärder, t. ex. genom nybyggnad eller förändring af vattenverket, i syfte att tillgodogöra sig den ökade vattenkraft, regleringsföretaget tillfört hans vattenverk, har man efter Riksdagens mening fått en tillräckligt fast utgångspunkt för bedömandet, att och i hvad mån regleringsföretaget för honom varit till nytta. Den begränsning af vattenverksägarens ifrågavarande skyldighet, Riksdagen sålunda förordat, torde vara desto mera lämplig, som en mera utsträckt skyldighet i de flesta fall icke skulle medföra någon verklig fördel för öfriga intressenter i vattenregleringsföretaget. Merendels skulle det nämligen vara omöjligt för dessa att tillgodogöra sig den ökade vattenkraft vattenverksägaren, därest han ej ville ingå i regleringsföretaget, vore pliktig afstå. Följden skulle således allenast blifva, att denna vattenkraft komme att lämnas obegagnad.

I sammanhang med nyss omhandlade ämne har ifrågasatts sådan ändring af 6 § i 1880 års vattenrättsförordning, att hvad i nämnda lagrum stadgas om rätt till uppdämning äfven i sådana fall, då uppdämningen medför skada å jord eller fiske, må äga tillämpning jämväl i fråga om sådan sänkning af vattenståndet, som vid regleringsföretag kan befinnas erforderlig. Detta förslag synes Riksdagen välgrundadt.

Detsamma gäller om förslaget att medgifva rätt till uppdämning jämväl för sådana fall, då därigenom förorsakas skada å annan egendom än jord eller fiske, för så vidt nämligen skadan pröfvas vara ringa emot den nytta, som af uppdämningen vinnes. Detta förslag synes Riksdagen innebära en konsekvens af den redan genomförda principen, att vid vattenverksanläggningar ett mindre intresse får vika för ett större, som af anläggningen främjas.

Riksdagen har ej heller något att erinra mot införande af lagbestämmelser, om och under hvilka villkor fördjupningar och gräfningar, som, utan att vara tillrensningar hänförliga, i sammanhang med regleringsföretag erfordras, må komma till utförande.

Enligt hvad en af motionärerna påvisat, kan efter gällande lagstiftning ett rationellt tillgodogörande af strömfall förhindras därigenom, att ägaren af en mindre del däri motsätter sig den härför erforderliga anläggningens utförande. Lika med motionären finner Riksdagen detta innebära ett missförhållande, som kräfver rättelse, och Riksdagen delar

motionärens uppfattning om lämpligheten att åstadkomma sådan rättelse genom att utsträcka tillämpningen af bestämmelserna i 5 § vattenrättsförordningen angående sättet och villkoren för tillgodogörande af oskift vatten till att gälla hvarje del af ett vattendrag, som med ekonomisk fördel kan tillgodogöras genom en enda vattenkraftsanläggning och i hvilken flere vattenrättsägare hafva del. Likaledes finner Riksdagen beaktansvärd den af samme motionär anvisade utvägen att i form af kraft bereda ersättning åt dem, som med tillämpning af ofvanberörda bestämmelser tvingades att för vattenverksanläggning tillsläppa en dem tillhörig fallhöjd.

Hvad därefter angår väckt förslag om ändring af gällande lagstiftning i syfte att underlätta tillgodogörandet i industriens tjänst af vattenfall, som vid skiftesförrättningar afsatts till gemensamt behof, finner Riksdagen detta förslag vara förtjänt af beaktande. För utvecklingen af industrien är det ganska hinderligt, att förvärf af stadgad äganderätt till dylika vattenfall jämte lämpligt utmål ofta är förbundet med nästan oöfvervinneliga svårigheter. Riksdagen anser alltså det böra tagas under öfvervägande, huruvida och i hvad mån undantagsbestämmelser från gällande lagstiftning rörande jordafsöndring lämpligen kunna meddelas i syfte att bereda möjlighet att erhålla fastställelse å afsöndringar af dylika vattenfall.

Vid den lifvigare omflyttning af äganderätten till vattenverk och vattenfall, som under senare tider ägt rum, har ofta visat sig svårighet att kunna med säkerhet utröna, hvilken rätt till uppdämning samt rättigheter och skyldigheter i öfrigt, som äro förenade med ett vattenverk.

Vanligen grunda sig desamma på en för långa tider sedan hållen syn eller afgjord rättegång, och så framt handlingarna till desamma icke varit tillgängliga, har det icke funnits annan utväg än att verkställa besvärliga och långvariga undersökningar i häradsrätternas domböcker för att därigenom söka vinna upplysning i saken.

Sådana svårigheter skulle undanröjas, därest bestämmelser infördes angående förandet af så kallad »vattenbok» eller vattenregister, hvari intoges en förteckning å de vattenverksanläggningar och dammbyggnader, som funnes i hvarje särskildt vattendrag, med uppgift å den dämmningsrätt samt rättigheter och skyldigheter i öfrigt, som tillkommer ett hvart af dem; och, om de anteckningar, som skulle införas i registret, gjordes tillräckligt utförliga och noggranna, skulle därigenom främjas en ur teknisk synpunkt enhetlig och planmässig behandling af alla frågor rörande vattenverksanläggningar i samma vattendrag, då man därigenom skulle kunna erhålla upplysning om de beräkningar angående vattendragets vat-

tenmängd och öfriga förhållanden, som lagts till grund för de utslag, hvarigenom tillstånd till byggnader i vattendraget förut meddelats.

Riksdagen anser alltså det böra tagas under öfvervägande, om och i hvad mån vattenböcker, såsom i utlandet skett, må äfven här i landet komma till stånd.

Enligt hvad ofvan anförts, är gällande vattenrättslagstiftning i väsentliga hänseenden i behof af omarbetning. Riksdagen anser emellertid det ej vara lämpligt att på de partiella reformernas väg åstadkomma erforderliga ändringar. Flera af de ändringsförslag, Riksdagen enligt hvad ofvan sagts ansett sig böra förorda, beröra nämligen själfva grundprinciperna för den gällande lagstiftningen i ämnet, och vid sådant förhållande torde allenast en allmän revision af hithörande författningar vara ägnad att på ett tillfredsställande sätt lösa uppgiften att bringa vår vattenrättslagstiftning i öfverensstämmelse med de kraf, nutida förhållanden i detta afseende uppställa.

Under åberopande af det anförda får Riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke de bestämmelser, som innehållas i förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt öfver vattnet å hans grund och därmed i samband stående författningar, böra förändras och omarbetas, så att de komma att bättre motsvara de kraf, som nutida förhållanden ställa på en dylik lagstiftning, samt där- efter för Riksdagen framlägga de förslag härutinnan, hvartill förhållandena anses föranleda.

Stockholm den 10 maj 1904.

Med undersåtlig vördnad
